

S û z - i D i l Makamı Seyri

İstanbul Belediyesi Konservatuvarı (Darül-Elhan) Türk Musikisi Talebe Cemiyeti

Ahmet Şefik Gürmeriç

Usûlü : S o f y a n

[1904 - 1967]

Sûz-i Dil Makamı

a) Durağı:Hüseyini Aşırân peresidir.

b) Seyri: İnicidir.

c) Dizisi: Zirgüle'li Hicaz dizisinin Hüseyini Aşırân perdesindeki inici şeddidir. Yani Hüseyini Aşırân perdesinde Hicaz beşlisine 5.derecede Büselik perdesinde bir Hicaz dörtlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir. Sûz-i Dil inici bir makam olduğu için, birinci merteye güçlü tiz durak Hüseyini perdesidir. Bu perdede yarım karar yapabilmek için tiz durak Hüseyini perdesi üzerinde bir bölge gereklidir. Bu da durak perdesi üzerinde bulunan Hicaz beşlisini tiz durak Hüseyini perdesi üzerine simetrik olarak aktarmakla elde edilir. Bu suretle hem dizi genişlemiş olur, hem de Sûz-i Dil makamının tabii seyir alanı meydana gelir (Dizinin tümü de tiz durak üzerine göçürebilir. Bu takdirde Hüseyini perdesi üzerindeki Hicaz beşlisi, genellikle Hümâyûn dizisi olarak uzatılmıştır).

d) Güçlüsü: Tiz durak Hüseyini perdesi birinci merteye güçlüdür. Üzerinde Zirgüle'li Hicaz çeşniisiyle yarım karar yapılır. Ana dizinin ek yerindeki Büselik perdesi ikinci merteye güçlüdür. Dügâh perdesi de önem kazanmıştır.

e) Asma Karar Perdeleri: Eski kitaplarda Sûz-i Dil makamı "Hisar Büselik makamının icrâsından sonra Hüseyini Aşırân perdesinde Zirgüle'li Hicaz ile karar vermektir" diye tarif edilmiştir. Bu tarif yanlış değildir. Çünkü inici nağmeler Nim Hisar perdesini atıp yerine Nevâ perdesini kullanarak Dügâh perdesine Büselik çeşniisiyle düşerler ve asma karar yaparlar. Bu inisi, cazibesinin gereğidir. Ancak bu sırada Dügâh perdesinde ikinci çeşit bir Büselik dizisi meydana gelir. Daha evvel Hüseyini perdesinde Zirgüle'li Hicaz çeşniisiyle yarım karar yapıldıktan sonra Dügâh perdesinde Büselik çeşniisiyle asma karar yapmak, gerçekten Hisar Büselik makamına bir geçkidir.

Bu arada Hüseyini Aşırân perdesinde bir Hicaz dörtlüsü olduğuna göre, Hüseyini Aşırân perdesinden Hüseyini perdesine kadar da bir Hümâyûn dizisi meydana gelmiştir. Fakat Hüseyini Aşırân perdesindeki karar Zirgüle'lidir. Bu iki dizinin iç-içe girmesi makamı mürekkebe gibi gösterir. Bir bakıma doğrudur da. Fakat bu dizinin kendinden olma bir geçkinin sebebiyet vermesi dolayısıyla, makam yine şed olarak kabul edilmiştir. Fakat bu makamdaki hemen bütün eserler Hüseyini Aşırân'da yeden'i Zirgüle'li olan bir Hümâyûn dizisiyle karar ederler.

f) Donanımı: Fa için koma, sol ve re için bakiye diyezleri donanıma yazılır. Gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir.

g) Perdelerin T.M. deki isimleri: Pestten tize doğru; Hüseyini Aşırân, Dik Acem Aşırân, Nim Zirgüle, Büselik, Çargâh, Nim Hisar veya Nevâ, Hüseyini'dir. Genişlemiş kısımda; Dik Acem, Nim Şehnâz, Muhayyer ve Tiz Büselik'dir.

h) Yeden'i: Portenin altındaki bakiye diyezli re Kaba Nim Hisar perdesidir

i) Genişlemesi: Yukarıda (c' maddesinde) incelendiği gibi iki şekilde genişleme yapılır.

Seyri:

Tiz durak Hüseyini perdesi civarından seyre başlanır. Bu perde eksen olmak üzere, iki tarafındaki çeşnilerde karışık gezinildikten sonra, Hüseyini perdesinde Zirgüle'li Hicaz çeşniisiyle makamın yarım kararı yapılır. Bu arada gereken yerlerde gerekli asma kararlar da gösterildikten sonra, Dügâh perdesine Büselik beşlisiyle düşülür ve burada Hisar Büselik makamı sona erer. Daha sonra Hüseyini Aşırân perdesine Hicaz dörtlüsüyle düşülerek genellikle Hüseyini Aşırân'da meydana gelmiş bulunan bu Zirgüle'li Hümâyûn dizisiyle tam karar yapılır.

Not: Gerçekte Sûz-i Dil makamı Hüseyini perdesindeki Hümâyûn makamı dizisine Hüseyini Aşırân perdesindeki Zirgüle'li Hicaz makamı dizisinin ve yine Hüseyini Aşırân perdesindeki Hümâyûn dizilerinin eklenip, Hüseyini Aşırân perdesinde yedeni Zirgüle'li olan bu Hümâyûn dizisiyle karar etmesi şeklinde kullanılmıştır.

S o f y a n Usûlü

*) Dört zamanlıdır.

*) İki tane iki (2 +2 = 4) zamanın veya iki Nim Sofyân'ın birleşmesinden meydana gelmiştir.

*) 4/8'lik ve 4/4'lük iki mertebesi varsa da, 4/4'lük ikinci merteye daha çok kullanılmıştır.

*) Pışrevlerde, İlâhîlerde, şarkılarda, türkülerde, oyun havalarında, kısaca özel usul mecburiyeti olmayan hemen her formada kullanılmıştır

Sofyan D a r b Usûlü

1 . Darb :

(Dü-Üm) / [2 Zamanlı ve Kuvvetli]

2 . Darb :

(Te) / [1 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]

3 . Darb :

(Ke) / [1 Zamanlı ve Zayıf]